

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

E-ISSN: 2458-7559

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.18560/cukurova.1069>

ODABAŞ, Sevim (2017). Usta Erkek Terzilerin Sesi: Mersin
Örneği. *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 120-143.

CİLT 3, SAYI 1, YAZ 2017, s. 120-143

USTA ERKEK TERZİLERİN SESİ: MERSİN ÖRNEĞİ

Sevim ODABAŞ¹

Özet

Bu çalışma Mersin'deki erkek terzilerin işlerini, usta-çırak ilişkilerini nasıl gördüğü ve değerlendirdiği ile ilgilenmektedir. Mersin'de Terziler Odasına kayıtlı 20 usta erkek terzi ile yapılan derinlemesine görüşmelerden elden edilen verileri tahlil etmektedir. Araştırmanın ilk aşamasında, terzilik kültürü ve terziler hakkında çalışmalar yapmanın önemine işaret edilmektedir. İkinci aşamada araştırmanın yöntemi ve mekânı tanıtılmaktadır. Üçüncü aşamada erkek terzilerin sosyo-demografik özellikleri betimlenmektedir. Onların yetişme koşulları, yaptıkları iş, ustalık, esnaflık ve terzilikte meydana gelen değişimler hakkındaki görüş ve değerlendirmeleri sunulmaktadır. Terzilik insanlığın çok eski dönemlerinden beri var olan bir iş koludur. Terzilik, esnaflık ve sanat yönü olan bir meslektir. El emeği göz nuru işlerle bedenleri giydirmekte ve bedenlere hizmet etmektedir. Usta erkek terzilere göre çekirdekten yetişme, tüccar ve tadilatçı olmak üzere üç ayrı terzi tipi vardır. Usta erkek terziler terziliğin muteber olduğu devrilerde okula gitmek yerine eti senin kemiği benim anlayışı ile çıraklığa başlamıştır. Çıraklıktan sonra kalfalık yapmıştır. Mesleğin incelikleri öğrendikten ve askerden geldikten sonra dükkân açmıştır. Hem çırak hem kalfa yetiştirmiştir. Son yıllarda dükkânlarında çırak yetiştirmemektedir. Tadilat işleri ile geçimlerini sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Terzilik, çıraklık, kalfalık, ustalık, esnaflık.

THE VOICE OF THE MALE MASTER TAILORS: SAMPLE OF MERSIN

Abstract

This study is interested in the fact that how the male tailors see and evaluate both their jobs and master-apprentice relationship. It analyses the data collected via in-depth interviews made with 20 male master tailors who are trained in master-apprentice relationship and registered to Chamber of Tailors in Mersin. In the first stage of the study, the culture of tailoring and the importance of making studies about tailors is pointed out. Research method and space are introduced in the second stage. In the third stage of the study, the social-demographic features of the male tailors are described. Views and assessments on training conditions of them, the job they do, the changes in mastership, craftship and tailoring are presented. Tailoring is a line of work which has been existed since the ancient era of

¹ Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, odabasevim71@gmail.com

Article Info/ Makale Bilgisi

Received/Geliş: 29.05.2017

Accepted/Kabul: 31.05.2017

humankind. Tailoring is an occupation which has the sense of art and craftship. It is dressing up the bodies and serving to the bodies with handicraft works. According to the male master tailors, there are three different tailor types as trained from the cradle, merchant and who making retrofit. In the era when the tailoring was a respected job, the male master tailors had began to work as an apprentice instead of going to school. Following the apprenticeship, they worked as foremen. They have opened their own stores after they have learned the details of the occupation and returned from military service. They have trained both apprentices and foremen. However they have not trained apprentices in their stores in recent years. They earn money only from retrofitting.

Keywords: Tailoring, apprenticeship, foremanship, mastership, craftship.

GİRİŞ

Terzilik insanlık tarihinin çok eski dönemlerinden beri var olan ve günümüze kadar ulaşan bir iş koludur. Terziler, toplumsal hayatta farklı konumdaki bedenlerin her türlü giyinme ihtiyacını karşılayan, kumaşları titizlikle kesip biçen, bedenler üzerinde prova eden, diken ve bedenleri giydiren, el emeği ve göz nuru ile çalışan kişilerdir. Konfeksiyon, hazır giyim sanayi ve mağzacılığın gelişmediği dönemlerde her mahallede birden fazla erkek, kadın terzi esnafı ve dükkânı görülürdü. Gerek kent gerekse kırsal hayatta kadınların, erkeklerin, yaşlıların, çocukların giysi ihtiyaçlarını temin edecekleri yegâne esnaf terzilerdi. Terzilere sipariş vermek, terzi dükkânlarından kumaş beğenmek, çoluk çocuğu terzi dükkânlarına götürüp üst baş diktirmek, aynaya bakmak, sohbet etmek, moda dergilerinin sayfalarındaki yeni giysi modelleri hakkında fikir edinmek kadın ve erkeklerin gündelik yaşam pratiklerinin ve alışkanlıklarının vazgeçilmezleri arasında yer alıyordu. Terziler maddi simgesel kültürün önemli bir parçasını oluşturan giysilerin, gardropların üretilmesi ve modernleşmenin renklerini, tarzlarını, kumaşlarını bedenlere giydirme ve naksetme geleneğini yaşatan ustalardı. Kapitalizmin-sanayileşmenin-modernleşmenin hızlanmasıyla birlikte bedenlerin giysi ihtiyaçlarını üreten yapılar, özneler ve mekânlar da değişmeye başladı. Bugünün Türkiye'sinde yaşayan kadınlar, erkekler, yaşlılar, gençler artık eskisi kadar terzilere ve dükkânlarına rağbet etmemekte, sipariş kıyafet diktirmemektedir. Ancak alınan konfeksiyon giysilerin paçasını, kolunu kısaltmak, daraltmak, söküğünü diktirmek gibi tamirat, tadilat işlemlerini ve evdeki gömleklerin, pantolonların, kıyafetlerin ütülerini yaptırmak için terzilere uğramaktadır.

Türkiye'de terzilik ile ilgili bu gözlemlerin ve şahitliklerin öyle ya da böyle her kesimden insanın hafızasında canlı bir şekilde bulunduğunu söylemek abartılı bir varsayım değildir herhalde. Türkiye'deki sosyal bilimlerin makro ve mikro analiz keşiflerinde ağırlıklı olarak yer alan modernleşme-sanayileşme, kentleşme, toplumsal iş bölümü, cinsiyet, çalışma, emek, esnaf ve meslek örgütlenmeleri ile ilgili araştırmalarda, terzilik kültürü ve terzi esnafı bir kaç istisna dışında hemen hemen hiç görülmemektedir. Bu alana özel ilgi duyan ve bu alandaki nadir ürünleri ortaya çıkaranlar daha ziyade tarihçilerdir. Terziler ile ilgili bu yayımların temel olarak iki hat üzerinde ilerlediği söylenebilir. Bunlardan ilki, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki terzilik ile alakalı incelemelerdir. Osmanlı döneminde ehl-i hiref² teşkilatı bünyesinde çalışan grupları veya bölükleri, ehl-i hiref defter kayıtlarından hareketle tespit eden Bahattin Yaman'ın *Osmanlı Saray*

² Ehl-i Hiref kavramı, " 'Ehl' Arapça sözlüklerde *aile, akraba, aşiret* gibi anlamlara gelirken, Osmanlıca sözcüklerde *sahip, malik, sâkin, muktedir* gibi anlamlarla ifade edilmektedir. 'Hiref' sözcüğü Arapça'da *meslek, sanat, adet* anlamına gelen hirfe kelimesinin çoğuludur. 'Hirfet' sözcüğü Osmanlıca sözlüklerde sanat, geçinmek amacıyla yapılan iş anlamına gelen 'kesb ü kâr' olarak ifade edilmektedir. Ayrıca esnaf ve sanatkârlar için 'erbab-ı hirfet' tamlaması da kullanılmıştır. Şu halde 'ehl-i hiref' kavramını günümüz Türkçesiyle sanat sahibi, sanatta muktedir olan kişiler şeklinde ifade etmek mümkündür. Teşkilatta çalışanlar için 'ehl-i hiref' yanında 'esnaf' sözcüğü de kullanıldığı kayıtlarda yer almaktadır" (Yaman, 2008 : 9).

Sanatkârları: 18. Yüzyılda Ehl-i Hiref (2008) adlı eserinde kısmî olarak saray terzi teşkilat yapılanmasına ve terziler bölüğünde çalışan usta ve çırakların sayısına değinmektedir (2008: 56-8). Osmanlı saray kıyafetlerini, kumaşlarını tarihi bir döküman ve birikim olarak ele alan Hülya Tezcan, *19. YY. Sonuna Ait Bir Terzi Defteri'inde* (1992) terzilik hakkında önemli ipuçlarını ortaya çıkarmaktadır. İstanbul'da faaliyet gösteren bir Fransız firmasının 1897-1902 yılları arasındaki siparişlerini kapsayan terzi defterini ayrıntılı bir şekilde tanıtmaktadır. Tezcan'a göre (1992) terzi ve tüccar terzi defter kayıtları, o tarihlerdeki İstanbul'un sosyal yapısına ışık tutması bakımından oldukça ilgi çekicidir. Terzi defterinde hanedan mensupları, yüksek devlet memurları, saray görevlileri, sanatkârlar, avukatlar, gazeteciler, bankalar, kulüpler, elçilikler ve yabancı şirketler, İstanbul'un tanınmış zengin kişileri isimleri ve meslekleriyle zikredilmiştir. Bu defterde Sultan II. Abdulhamit (1876-1909) adına yirmidört ayrı sayfa açılmış ve bu sayfalarda hanedana mensup erkekler hiç değişmeden yer almış, zaman zaman devletin ileri gelen paşaları ve devlet erkânı adına da sipariş verilmiştir. Hanedan mensupları, ülkenin kaderinde rol oynayan bakanlar ve paşalar dışında, bu defterde bir tek kadının adı geçmektedir. O da Abdulhamid'in kızı Naime Sultan'dır. Terzi defterinde firmanın alışveriş yaptığı ünlü mağazaların da adı geçmektedir. Topkapı Saray Müzesi Arşivinde ve Kütüphanesinde 19. yüzyılın ikinci yarısına ait terziler tarafından saray hanımları için tutulmuş bazı defterler de vardır. (Tezcan, 1992: 7-18). Dönemin terzi defterleri, askerî hayatta başlayan kıyafet devrimi ve günlük yaşamda erkek ve kadın giyimi ile ilgili meydana gelen değişimleri, şehir elitine dikiş diken terzi atölyelerinin çalışma koşullarını ve müşterilerini söyleyen paha biçilmez bir belgedir.

Bu dönemde terzilik ile ilgili karşımıza çıkan bir başka kaynak Yavuz Selim Karakışla'nın (2014) *Osmanlı Hanımları ve Kadın Terzileri (1869-1923)*'dir. Karakışla, Osmanlı'da kumaş üretimi ile ilgilenen çalışmalar olmasına rağmen, kumaşları giysiye dönüştürerek hayatını kazanan terzilerin ihmal edildiğini ileri sürmektedir. Osmanlı'da hizmetçilik yanında terzilik kadınların doğrudan doğruya, aracısız olarak istihdam edildiği ve ücretli çalıştırıldığı mesleklerin en bariz örneğini oluşturmaktadır. Karakışla, Osmanlı kadın dergileri etrafında gelişmiş üç "İslâm terzihanesi" girişimine odaklanmaktadır. Bunlar *Hanımlara Mahsus Gazete'nin Terzihânesi (1895) Şişli'de Kız Sokağ'ında 18 Numarolu Hâne (1901) ve Kadınlar Dünyası'nın Terzi Evi (1913)*. Bu terzihâne teşebbüslerinden yola çıkarak, kadın terzilerin üretim tarzı ve bu üretim tarzı içerisinde Osmanlı hanımlarının terzileriyle birlikte geliştirmiş oldukları üretim ve tüketim ilişkileri üzerine bir analiz yapmaktadır. Başka bir kaynak Güler Yarcı'nın (2009) "*Osmanlı Polis Kıyafetleri ve Müteahhit Terziler (1908-1923)*" adlı makalesidir. Yarcı, hazır giyimin yaygın olmadığı bu dönemde Osmanlı Polis kıyafetlerinin üretimin hangi şartlarda nasıl gerçekleştiğini araştırmaktadır. Yarcı'ya göre 1909 yılında hazırlanan *Polis Nizamnamesi* ile emniyet mensuplarının resmî hüviyetlerinden dolayı meslekdaşları ve halkın arasında dolaşırken tanınmaları, polisiye bir hadiseye müdahale edebilmeleri için özel kıyafet giyinmeleri zorunlu tutuldu. Polis elbiselerinin imaline talip olanlar genellikle Beyoğlu ve Eminönü civarında faaliyet gösteren büyük imalathaneler ile sermaye sahibi terzilerdir. Osmanlı tebasındaki gayrimüslimlerden olan terziler, aynı zamanda kumaş taciri olarak da tanınırlardı. *Müteahhit terzilerin* hemen hepsi İstanbulludur. Aralarında Selanik ve diğer taşra şehirlerinden gelen ipek ve benzeri kumaş ticareti yapan *tüccar terziler* de vardı. *Müteahhit terziler* yerli ve yabancı mensucat fabrikaları ile yakın işbirliği içinde çalışıyordu. Bu terziler hükümet çevrelerine de yakın olup, genellikle resmî ihaleleri alırlardı. Müteahhit terziler, imalathanelerinde imtiyazlı bir çalışma ortamına sahiptiler. Elbise kalitesinin yüksek tutulması ve taahhütlerini zamanında yerine getirebilmeleri amacıyla kendilerine her türlü kolaylık sağlanırdı (Yarcı, 2009).

Terzilik ile ilgili yayımların ikinci hattını Cumhuriyet dönemi oluşturmaktadır. Bu dönemde, Viyana ve Paris Terzi Akademilerinden Mezun Eski İzmir Terzi Mektebi Müessis ve Müdürü Şükrü Baysal, *Türkiye'de Terzilik* (1942) adlı eserinde, bu meslek adamının sahip olması gereken vasıfları, terzilikteki çıraklık, kalfalık ve ustalık devrelerini, terzilikte mesleki yardım teşekkülleri ve kooperatiflerinin kurulmasının gerekliliğini anlatmaktadır. O terzilik, demircilik,

oymacılık, torna ve tesviyecilik gibi bayağı görülen hakikatte çok önemli kazanç vasıtaları olan sanatların, Türkler arasında Millî Savaşın sonra yaygınlaştığını dile getirmektedir. Baysal'a göre "hakiki sanatkâr mesleğinin tekniğini kavrayan ve yenilikleri takip ve tatbik edebilendir. Terzilikte bu şart öteki sanatkârlardan daha ön planda gelir. Makasa hâkim olamayan, müşterisinin vücut teşkilatını tartamayan, vücut yapısını ve kostümünün bu yapı icaplarına göre olmasını kestiremeyen terzi mesleğin adamı değildir. İyi makasdar ve muktedir bir kalfa elinden çıkmamış bir kostümün kumaşı ne kadar kıymetli olursa olsun insanı hantal göstereceği muhakkaktır... İyi giyinmek sözü ile şüphesiz; bazı züppelerin giyiniş tarzlarını değil, umumun zevkini okşayan modellerin sanatın mesuliyetini müdrük terziler eli ile müşterinin sırtına geçirilmesini kastediyorum" (1942: 9-10). O, muhtelif biçki yurtları enstitülerinde yetişenlerin bir eseri olarak kadın terziliğinin gelişmesine rağmen, Türk erkek terziliğinin yeni metodlarla gelişmediğini, sanatkârın ferdi kabiliyetine ve şahsi teşebbüslerine bağlı olarak ilerlediğini dile getirmektedir. Türkiye'de terziliğin ilerlemesini engelleyen etmenler arasında kalfa, çırak derdini, disiplin kıtlığını, meslek terbiyesi ve iş aşkı, usta geçinen bilgisizler, akademinin bulunmayışı, teşkilatsızlık, meslekî neşriyatın yapılmamasını saymaktadır (1942: 12).

Mehmet Karayaman, "İzmir Terzi Mektebi" (2009) adlı makalesinde, Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir-Kemeraltında faaliyet gösteren İzmir Terzi mektebinin Paris Terziler Akademisi üyesi ve Biçki Mecmuası imtiyaz sahibi üyesi Ahmet Şükrü Bey tarafından memleketteki terzi burhanına ehliyetli sanatkâr yetiştirmek gayesi ile açıldığını belirtmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında meslekî eğitim ve terzilik kültürüne katkıda bulunan bu mektebin kuruluşu ile ilgili gazete ilanını ve kayıt koşullarını ortaya koymaktadır (2009: 1-14). Dilek Himam ve Elif Tekcan (2014), "Erken Dönem Cumhuriyet Dönemi Terzilik Kültürü ve Ulusal Maddi Kültürün İnşası" çalışmasında ise Türk giyim tarihine yön veren terziler, terzi yetiştirilmesi amacıyla kurulan eğitim kurumları ve üretilen giysi nesnelere bakmaktadır. Cumhuriyet dönemi ile birlikte başlayan toplumsal dönüşümlerin erkek, kadın beden ve giyim kültürünü etkilediğini, hazır giyimin olmadığı bu dönemde giysilerin terziler tarafından dikildiğini söylemektedir. Varlıklı ailelerin meşhur terzilere, orta gelirli ailelerin de mahalle terzilerine gittiğini ifade etmektedir. Atatürk'ün Cumhuriyet'in ilk ve müslüman terzisi kabul edilen Cemal Bürün'e söylediği "bizim yaptığımız inkılabı siz giydiniz" sözü ile terzilik mesleğinin Cumhuriyet Türkiye'sindeki yerine işaret etmektedir (Himam ve Tekcan, 2014: 237-51).

Terzilik kültürü ile ilgili yayımlanmış bu akademik birikimler, Türkiye'de terziliğin dündeki işlevi ve örgütlenmesi hakkında bizi epey bilgilendirmektedir. Ancak, günümüz Türkiye'sinde terziliğe kimlerin gönül verdiği, bu mesleğe nasıl dâhil oldukları, terzilikteki çıraklık, kalfalık, ustalık süreçleri, el işçiliği ve göz nurunun üretilmesi, terzi dükkânların mahalle ve toplum hayatındaki yeri ile ilgili yeterli bir bilgiye haiz değiliz. Ayrıca, terzilerin mesleklerine bakışı, müşterileri ile olan ilişkileri, toplumsal değişmelerin terzilik esnafına ve kültürüne nasıl sirayet ettiği hakkında bir kaç istisna dışında pek bir bilgimiz yok. Bu alana yönelmek bizi birçok sosyolojik olgu ile haşır neşir olmaya sevk edebilecektir. Zira terziler dükkânları, yaptıkları el işleri ve müşterileri ile toplumsal yapının ve değişimin içerisinde her daim yer almaktadır. Onlar, beden işi hizmetinde çalışan işçilerdir. Onların toplumsal ve sınıfsal kökenlerine, çıraklık, ustalık, esnaflık anlatılarına, kendilerini yetiştirme tarzları ve çalışma koşullarına odaklanmak, toplumsal yapının işleyişi ve örgütlenmesine eşlik eden çok çeşitli bağları görmemizi sağlayabilir.

Araştırmanın Yöntemi ve Mekânı

Bu araştırmanın evreni Mersin Terziler Odasına kayıtlı erkek terzi esnafıdır. Terziler ile ilgili bir alan çalışması yapmamıza eşlik eden asıl niyet, hazır giyimin hızla yaygınlaştığı ve toplumun farklı kesiminden insanların bütçelerine uygun şekilde alışveriş merkezlerine akın ettiği bir

dönemde, dükkânlarında işlerini özenle yürütmeye gayret eden mahalle terzilerini anlamaktır³. Alan çalışması hem kavramsal tanımları, kabulleri hem de araştırmacının görme biçimlerini dönüştüren müthiş bir nefes alma sürecidir. Alanın nefesi ile nefeslenmeden önce araştırma için gerekli hazırlıklar için yola koyulduk. Bunlardan ilki, Mersin Terziler Odası Başkanı Atilla usta ile 24.09.2016 tarihinde, Mersin'in Akdeniz ilçesine bağlı Mersin'in eski mahallerinden ve alışveriş semtlerinden biri olan Camişerif mahallesindeki kendi terzi dükkânında araştırmanın amacını, içeriğini ve terzilere yönelteceğimiz soruları takdim ettiğimiz bir görüşme gerçekleştirdik. Bu görüşmede oda başkanı çalışmaya sıcak bakmış, terzilik mesleği ve bu meslekte meydana gelen değişmeler ile ilgili çeşitli bilgiler vermiştir. Mersin Terziler Odasının, Mersin'in merkez ilçeleri *Akdeniz, Toroslar, Yenişehir, Mezitli*'yi ihtiva eden, faal 440 üyesi olduğunu söylemiştir. Bu üyeler terzi, yorgancı, çeyizci, çadırcı, kuru temizlemecilerden oluşmaktadır. Odaya kayıtlı üyelerin 290'ı erkek, 150'si kadındır. Odaya kayıtlı 250 terzi esnafından 150'si erkek, 100'ü de kadındır. Atilla usta, görüşmemizde terzilikte **usta çırak ilişkisi içinde çekirdekten yetişme terzi, tüccar terzi** ve **tadilatçı terzi** olmak üzere üç ayrı modelin var olduğunu dile getirmiştir. Eski kuşak terziler yahut çekirdekten yetişme terziler, Mersin'in doğusunda yer alan Akdeniz ilçesine bağlı *Camişerif* mahallesi ve eski alışveriş mekânı *Fabrikalar* yahut şimdiki adıyla *Hastane-Kuvayı Milliye Caddesi* ve *Metropol Binası* civarındaki mahalle aralarındaki dükkânlarda hizmet vermektedir⁴. Bu mekânın sosyolojik özellikleri Mersin'in batısındaki Yenişehir merkez ilçesine bağlı *Forum* ve *Marina* gibi modern alışveriş merkezlerinin bulunduğu mekândan epeyce farklıdır. Bu mekânda eski züccaciyecileri, kumaşçıları, tuhafiyecileri, çeyizcileri, ayakkabı, çanta tamircilerini, dikiş makinesi tamircilerini, hırdavatçıları ve yorgancıları hâlâ görmek mümkündür. Sosyo-ekonomik seviyesi oldukça farklı her kesimden insanlar, özellikle Mersin'e göç etmiş göçmenler, ihtiyaçlarını karşılamak için eski alışveriş semtlerinden biri olan bu mekâna daha ziyade uğramaktadır.

Araştırmanın örneklemini bu mahalle ve çevresinde yer alan usta çırak ilişkisi içinde yetişmiş eski kuşak 20 erkek terzi esnafı ile sınırlandırdık. Atilla usta, örneklemin belirlenmesine bizzat rehberlik etmiş ve alan çalışmasının sağlıklı bir şekilde yürütülmesine katkıda bulunmuştur. Niteliksel araştırma tekniklerinden katılımlı gözlem ve derinlemesine görüşmeler eşliğinde araştırma topluluğu ile iletişime geçilmiş ve sohbetler gerçekleştirilmiştir. Usta erkek terzi esnafı için hazırladığımız mülakat formu, kapalı ve açık uçlu olmak üzere toplam 28 sorudan oluşmaktadır. Görüşmeler, Eylül-Aralık 2016 tarihleri arasında ağırlıklı olarak Cumartesi günleri gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde, soru formu dışında da erkek terzi esnafının kendini özgürce ifade edebilmesine özen gösterilmiştir. Rızaları dâhilinde görüşmeler kaydedilmiş ve fotoğrafları çekilmiştir. Alanda kabul süreci ile ilgili herhangi bir direnç ile karşılaşmamıştır. Aksine terziler, kendileri hakkında çalışma yapıldığı için memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Sohbetlerde sorduğumuz her bir soruya hürmet göstermiş ve içtenlikle cevap vermişlerdir. Dikiş makinelerinin başında bir yandan işlerini yaparken, bir yandan da bizimle sohbet etmişlerdir. Türkiye'nin kasvetli siyasî günlerden geçtiği bir dönemde, usta erkek terzi esnafının bilge ve tok gözlü bedensel duruşlarıyla tanışmak bizi hayli ferahlatmıştır. Görüşmeler sırasında usta

³ Pierre Bourdieu sosyal bilimcilerin araştırma alanını keşfetmek için müracaat ettiği her türlü çabada *anlayıp dinlemek* melekесinin önemine işaret etmektedir. O'na göre sosyal bilimcinin sadakatla bağlı olması gereken temel protokollerden biri, alanda muhabatına ihtimam ile yaklaşmak ve şiddet içermeyen bir iletişimin şartlarını yerine getirebilmektir. "*Toplumsal yakınlık ve aşinalık şiddet içermeyen bir iletişimin*" şartlarındandır. Ancak "*meslekî dikkate ya da şahsi anlayışlılığa ait tüm imkânlar seferber edildiğinde dahi 'daha önce gördüm ve daha önce işittim' yanılması yol açtığı dikkat azalmasından kurtulup bir hayatın hikâyesine girmeye ve bir varoluşun dramalarını hem birlikleri hem de genellikleri içerisinde anlamaya çalışmak çok güçtür. Dalgın ve aleladeleştirici bakışın derhal ulaştığı yarı anlama, her birimizin küçük sefaletlerimizi de en büyük acılarımızı da yaşadığı ve dile getirdiği genel sözlerin oluşturduğu perdeyi ortadan kaldırmak için gösterilmesi gereken gayreti pek de teşvik etmez*" (Bourdieu, 2015 : 919-29).

⁴ Mersin mahalleleri ve tarihi ile ilgili ayrıntılı bilgi için H. Ş. Develi'nin (2008) ve C. Ülkü'nün (2004 : 191-211) çalışmalarına bakılabilir.

yanında çalışan bir çırak çocuk ile karşılaştık. Bu çocuk, 14 yaşındaydı. Suriye'nin Halep kentinden Mersin'e ailesi ile gelmişti. O çırak çocukla da mülâkat yaptık. Görüşmeler peyderpey ilerledikçe terzi esnafının anlatılarındaki uzlaş ve itiraz noktaları da yeterince aşikâr olmaya başlamıştır. Böylece kaydedilen ve el yazısı ile not edilen görüşmelerden elde edilen veriler tek tek çözümlenerek belirli temalar etrafında sınıflandırılmıştır.

Usta Erkek Terzi Esnafının Sosyo-Ekonomik Özellikleri

24.09.2016-31.12.2016 tarihlerinde 20 erkek terzi ustasıyla dükkânlarında derinlemesine mülâkat yaptık. Görüştüğümüz usta erkek terzi esnafı Mersin'e farklı yerlerden göç etmişlerdir. 1970'lerden sonra, kimisi ailesi ile kimisi tek başına Urfa, Adıyaman, Malatya, Bitlis, Gaziantep, Mardin, Konya, Van'dan Mersin'e çalışmak için gelmişlerdir. Terzilerin bir kısmı köylerinde yahut ilçelerinde aile koşulları el vermediğinden dolayı yalnızca ilkokula gidebilmişlerdir. Anne ve babaları çiftçilik ile uğraşan daha ziyade 7 yahut 8 kardeş olan geleneksel geniş aile ortamlarında yetişmiş ya okul ya meslek-zanaat-altın bilezik edinmek anlayışının yaygın olduğu dönemlerde, okula gitmek yerine *eti senin kemiği benim* denilerek bir usta terzinin yanına çırak olarak verilmişlerdir. Terzilerden iki kişi ortaokulu bitirmiştir. Bir kişi liseyi bitirip, üniversiteyi kazanmış, fakat bitiremiştir. Bu erkek ustalar kuşağının en genci 34 yaşındadır. Bu ustanın ağbisi de terzidir. Mardin'in Midyat ilçesinden Mersin'e göç etmişlerdir. Bu usta, Mersin'in eski erkek gömlek ustalarının yanında çırak olarak çalışmıştır. Yıllar sonra ustanın dükkânını ismi ile almıştır. Çırak olarak girdiği dükkânda, erkek gömlek terzisi olarak ustanın geleneğini canlı bir şekilde yaşatmaktadır. En yaşlısı ise 72 yaşındadır. Mersin'in bir köyünde doğan ve ailesi çiftçi olan bu usta, çıraklık devresini çeşitli ustaların yanında geçirmiş ve erkek ceket konusunda ustalaşmıştır.

Yaşı ilerlemiş ustalardan bir kısmı 1970'li yıllardan sonra *İstanbul Terzilik Tekâmül Ensitüsünde*, Türkiye'de erkek terziliğinde biçki ve dikiş alanında belirli metodları aktaran *Hikmet Mercan*'ın kurslarına katılmıştır. Ustalardan üç kişi, terzilik dışında başka işlerle de uğraşmıştır. Bunlardan biri Mersin Büyükşehir Belediyesinde itfaiye eri olarak çalışmaktadır. İtfaiye eri olmadan önce, Karaman'dan Mersin'e gelmiş, çok zor şartlarda yaşamak zorunda kalmıştır. Erkek terzi ustalarının yanında terzilik becerilerini ilerletmiş ve aynı zamanda itfaiye erliği yapmıştır. Diğer üniversite'den memur olarak emekli olmuş ve hâlâ terzi dükkânında çalışmaya devam etmektedir. Bir diğer usta ise babası, eski terzi ustalarından biri olduğu için yanında yetişmiş ve adliyede mübaşir olarak çalışmıştır. Memuriyetten emekli olunca tekrar terzi dükkânı açmıştır.

Erkek terzi esnafının hepsi evlidir. Eşleri kendileri gibi ilkokul mezunudur. Eşlerinin büyük bir kısmı evkadınıdır. Bununla birlikte, bir kişinin eşi kuaför salonu çalıştırmaktadır. Birinin eşi ise devlet kurumundan emekli olmuştur. Erkek terzi esnafı en az iki, en fazla da altı çocuk sahibidir. Çocukların eğitimine gerekli özeni göstermektedir. Onların terzilik yerine günümüzde geçerli olan mesleklere yönelmelerini arzulamaktadır. Görüşmelerde Malatyalı bir terzi ustası erkek çocuğunu yanında çırak olarak yetiştirdiğini, KPSS sınavları ile herhangi bir işe giremediği takdirde terziliği devam ettirebilmesi için elinden gelen desteği esirgemeyeceğini söylemiştir.

Görüşülen Usta Erkek Terzi Esnafının Toplumsal Tabanı

Yaşı	Doğum Yeri	Medenî Hali	Eğitim	Çocuk Sayısı	Dükkân
65	Malatya	Evli	İlkokul	2	Kendisinin
67	Mersin	Evli	İlkokul	2	Kendisinin
52	Batman	Evli	Lise	2	Kendisinin
53	Antep-	Evli	İlkokul	2	Kendisinin

58	Kayseri	Evli	İlkokul	3	Kendisinin
70	Silifke	Evli	Ortaokul	5	Kendisinin
57	Karaman	Evli	İlkokul	2	Kendisinin
63	Mersin	Evli	İlkokul	2	Kendisinin
72	Mersin	Evli	İlkokul	2	Kendisinin
55	Mersin	Evli	Ortaokul	2	Kira
67	Konya	Evli	İlkokul	4	Kira
58	Adıyaman	Evli	İlkokul	2	Kendisinin
56	Van	Evli	Lise	6	Kendisinin
57	Mersin	Evli	İlkokul	3	Kendisinin
55	Malatya	Evli	İlkokul	6	Kendisinin
34	Mardin	Evli	İlkokul	3	Kira
67	Tarsus	Evli	İlkokul	2	Kendisinin
70	Urfa	Evli	İlkokul	2	Kendisinin
55	Bitlis	Evli	İlkokul	3	Kendisinin
69	Aksaray	Evli	İlkokul	3	Kendisinin
14	Halep	Çocuk	İlkokul		Çırak

Ustalar, terziliğin *altın çağında veya raflarındaki kumaşların her mevsimde 3 takla attığı* zamanlarda iyi gelir kazanmış, kalfalarının sigortalarını yatırmış, dükkân, ev ve arabalarını almıştır. Şimdilerde kanaatkârlık düsturuyula hayatlarını idame ettirmekte ve dükkânlarına açıp kapamaktadır. Kendi yağları ile kavrulmaktadır. Yaşı ilerlemiş ustalar, hem dükkân sahibi hem de Bağkur emeklisidir. Bazıları ise hem dükkân kirası hem ev kirası hem sigorta primi hem de vergi ödemektedir. Bu durum terzilerin belini fena halde bükmektedir. Ekonomik istikrarsızlık, ucuz hazır giyimin yaygınlaşması ve terzilik işlerinin tadilatçılığa evrilmesi karşısında yine de dükkânlarını çekip çevirme hünerini gösterebilmektedir.

Terziliğin Farzlarını Öğrenmek

Terzilere göre terzilik el sanatını ve esnafılığı⁵ ihtiva eden, geçmişi çok eskilere dayanan bir meslektir. Çıraklık, kalfalık ve ustalık olmak üzere üç ayrı devresi vardır. Her devrede terzi bedeninin, elinin belirli yatkınlıkları ve teknikleri öğrenmesi zaruridir. Erkek çocuklarının hangi amaçla terziye geldiği, nasıl terzi olduğu, *çıraklık, kalfalık, ustalık*⁶ devrelerini nasıl geçirdiği toplumsal koşullara göre şekillenmekte ve farklılaşmaktadır. Görüşüğümüz her terzi, terziliğe başlama ve çıraklık ve meslekte yetişme devresini ayrıntılı olarak anlatmıştır.

Çıraklık Devresi: Parmakla Yüzüğün Bağlanması

Terziler çıraklığa *ufak yaşlarda*, ilkokul ve ortaokuldan sonra başlamıştır. Kimisi kendilerini kurtarmak, geleceğini karartmamak için evden kaçarak, kimisi de aile ve akrabalarının

⁵ En genel bir tanımla esnaf, şehir ve kasabalarda mal ve hizmet üretimi ile ilişkili herhangi bir iş kolunun belirli bir alanında uzmanlaşmış olarak çalışanların meydana getirdiği mesleki örgütlenmelerdir. Esnaflık çalışmalarından Osmanlı esnaf hayatının 18.ve 19. Yüzyılda taşıdığı başlıca nitelikleri ve devletle olan ilişkileri için (Genç, 2000)'e ve esnaflar ile ilgili bir alan çalışması için (Güldiken ve Çağlayandereli 1997)' ye bakılabilir.

⁶ Çıraklık, kalfalık, ustalık evreleri için bkz.(Sennett, 2009 ; Burcu, 1997).

teşvikleriyle aylak olmaması için erkek terzi ustalarının yanında çırak olmaya başlamıştır. Terzilik, sanayideki oto tamirciliği, demircilik, tenekecilik vb. işlere göre temiz ve parlak bir meslek olarak görüldüğünden erkek çocukları terzi yanına çırak olarak girmiştir. Köylü erkek çocukları bir meslek sahibi olmak için okula gitmek yerine, terzilerin yanına çırak olmuştur. Bazıları ustasının dükkânında yatıp kalkmıştır. Ustalar, terzi çıraklarını itimat, sabır, dürüstlük, temizlik, yemek yeme, oturma biçimleri, çeviklik, vb. konularda belirli sınavlara tabi tutarak çıraklığa kabul ederlermiş. Ustalar çırakların “leb demeden leblebiyi” anlamalarını isterlermiş.

“Ben astsubay okulunu kazandım ortaokulda okurken. Benim babam okutmadı. Napacaksın asker olacaksın diye. Kazandım burda kazandım. Kazandık, sağlığı kazandık, kefil olarak bir memur istediler gidemedik babam da zaten tam destek olmadı. Ki o zamanlar okulu zaten bilen yoktu, o zamanlar. Ve ben ondan sonra evden kaçtım. Terziliğe girdim ve dükkânda yattım kalktım. Tahsin Kuyumcuoğlu’nun yanına gittim. Onu bilmiyorum, ben ona öyle tesadüfen çırak lazım mı dedim, lazım dedi ve oraya girdik ve orada da yetiştik işte. Meselâ benim yattığım dükkânda kumaş doluydu, ustamın çekmecesini para doluydu meselâ yere para atar bizi denerlerdi. Biz girince bizi denerlerdi biz dükkâna temizlerdik yere para atarlardı, sen süpürürken onu cebine koydun mu seni gönderirler. Yani bunları yaparlardı eski ustalar. Ne bilim danışmadan bir yere gidemezdik. İşte diyorum ya haftalığını isteyemiyordun. İzin isteyemiyordun. Böyle bir hayat yaşadık işte. O bizim çektiğimizi şimdi kimse çekmez ben ustamdan çok dayak yedim. Geldiği zaman içeriye gelirdi, içeride de yalnızım, elini sürerdi tahtaya, toz gelsin bu ne derdi, getir süpürgeyi derdi, süpürgeyi sapıyla beni döverdi. Sileceksin paspas yapacaksın. Öyle idi. Çıkamazdın, ayrılamazdın dükkânda da yatıp kalkıyorsun, doğru düzgün bir sanatta öğrenmemişsin kaçmış gelmişsin, bir de eskiden ar vardı, ar namus derler, geri dönemezsin, kaçmış zibidi olmuş derler bizde öyle. Çocuktuk ama o durumları çok düşünüyorduk. İlla ki ben adam olup gidecem diyordum. Terziliğe ilk defa girildiği zaman önce eline bir iplik, bir boş iğne verirler, bir de yüksük takarlar parmağına. Parmağını da böyle bağlarlar. Çekersin iğneyi, boş çekersin, boş beze iğneyi batırır çıkarırsın batırır çıkarırsın. Bu işte bir sabırdır. Senin sabrı deniyor, sabredersen sen terzi olursun ama sen sabretmezsen terzi olamazsın diye, almazlardı. Eskiden bi de ustamız, meselâ bizim zamanımızda, terzi olacak mısın, olacağım, seni alır bir yemeğe götürür evine, senin yemek yemene bakar, eğer çabuk yiyorsan, sen terzi olursun, mıy mıy yiyorsan sen terzi olamazsın arkadışım sen hiç uğraşma derdi, çabuk yiyen insan işi de çabuk yapar, onun için bakarlardı. Yavaş yemek yiyen insan yavaş çalışır ve iş yapmaz. Meselâ bizi alışverişe gönderirlerdi. Git şu ipliği al, şunu al, yere tükürür kurumadan geleceksin, bir koşardık tıkkkkk tıkkkkk gidip ipliği alır geldik, daha kurumamış çıraklık öyle... Para almıyon, haftalık almıyon. Eskiden şiddetle terbiye ediliyordu, öyle lafla şununla bununla değil. Adamlar biliyor ki anne baba yok, öksüzüm dedim çünkü adamlar ezdi de ezdi. Bizim zamanımız çok berbattı. O zamanlar öyle bir durum oluyordu ki, tabii evden kaçmışsın. Benim ustanın bir sözü daha vardı. O sözünü de çok beğenirim. Şimdi geldi, aldı eline işi, ayak ayak üstüne atıp, biz ayak ayak üstünde çalışırız mecburuz. Böyle düz olarak değil, illa ayağımızı ayağımızın üstüne atacağız, iyi bak iyi hıfzet, iyi bak iyi hıfzet, hap yapıp yutturam sana derdi. O bana ters geldi. Bana acaba bana hani hap yapıp yutturamam deyince, bana erotik konuşmamı diye düşündüm çocukluğumda. Neyse onu gösterdikten sonra, düşündüm ben ne yapıyım. Ben bunun yanından çıkım dedim. Çünkü, bu adam hap yutturamam hesabı, çocuğuz daha anlayamadık. Ondan sonra sordum ki ha böyle böyle, yani işi iyi öğren, işi iyi öğrenmezsen, bunu hap yapıp yutamazsın, bunu elinle öğrenirsin, gözünle öğrenirsin, çalışarak öğrenirsin hesabıymış bu. Hap yapıp yutturamam küfür eder gibi geldi bana, ama sonradan anladım ki adamlar iyi bak iyi hıfzet kafana koy yoksa ben sana hap yapıp yutturamam ki diyor. Hıfzete çalıştık gece kalktık yapmaya çalıştık felan. Yoksa hakikaten hap yapıp yutturulmuyor. Eskiden ustalar yanındaki çalıştırdığı kişiyi evladı gibi bakardı. Öyle yanlış yook, öyle aman ben buna yanlış şunu yapayım yook. Ama şöyle bize iş öğretmezlerdi. Çok

şeyimiz olurdu ondan. Kendimiz öğrenirdik. Kendimiz kalfalara şey yapardık. Kalfalara yakınlık duyardık öğrenmek için. Çocuksun. Oraya gönderirler buraya gönderirler, eve gönderirler hizmetçi gibi bir şeysin. Boşa ekmek çekersin. Çıraklık, çıraklık başka bir şey yaa. Çıraklık, hani hizmetli deniliyor yaa, çıraklık hizmetli demektir yaa. Çıraklık, çırak adı başında” (70 Yaşında, Silifke, Evli, 5 çocuklu).

Görüştüğümüz erkek terzi ustaları ağız birliğiyle terziliğin farzlarından ilkinin çıraklıkta terzi yüzüğü ile parmak bağlamak olduğunu dile getirdi. Bu farz, terzilere özgü mühim beden tekniklerinden⁷ biridir. Terzilere göre çıraklıkta iğne kullanmadan önce, terzi yüzüğü orta parmağa bir ay boyunca bağlanmaktadır. Hatta gece yatarken bile terzi yüzüğü ile yatılmaktadır. Yüzük ile parmağın bağlanmasındaki murat, çırakların iğne sallamayı ve sabrı öğrenmeleri; iğne ile takım elbiseleri sırlamalarıdır. Erkek terzilerinin yüzüğü açık, kadın terzilerinin yüzüğü kapalıdır. Ayrıca, eski terzi ustaları, çıraklarına bir pantolon verip, onu iğne ile sökmelerini isterlermiş. Ustalar, iğne ile pantolon söktürerek çırağı sabır testine tabî tutarlarmış. Terzi çırağının görevi, dükkâna sabah erkenden gelmek, dükkânın temizliğini yapmak, eskiden ütülere kömür koymak, terzilik aletlerini ve malzemelerini tanımak, getir götür işlerini yapmak, makineleri yağlamaktır. Çıraklıkta geçirilen süreler ilerledikçe ve terzilik sanatına karşı ilgisi yeşerdikçe, düğmeleri dikmek, paça yapmak, telâları işlemek, kalfaların himmeti ile makinede bazı ehemmiyetsiz işleri yapabilmektedir. Ustalar kimisi 4 yıl, kimisi 10 yıl çıraklık yapmıştır. Çıraklık dönemini anlatırken çok ezildiklerini, hiçbir şey talep etmeden sırf sanatları-altın bilezikleri olsun diye, “ölüsüne 10 yıl çırak” olarak çalıştıklarını dile getirdi. Çıraklık döneminde disiplinin çok olduğunu, ustalarının yanında konuşamadıklarını, “karnım aç haftalığımı verde karnımı doyurayım” bile demeye çekindiklerini, askere gidene kadar karın tokluğuna çalıştıklarını, sigortacılar geldikleri zaman ustalarının kendilerini kaçırdıklarını söyledi. Ustalar, çıraklık döneminde çocuk gözüyle terzi malzemelerini⁸ ve kalfaların, ustanın el, iş disiplinini ve müşterilere nasıl davrandığını gözlemlemiş ve öğrenmeye çalışmıştır. Kalfanın ve ustanın talimatlarını askerî bir disiplin içerisinde yerine getirerek, dükkânın her türlü ayak işlerini yaparak çıraklık günlerini geçirmiştir.

“Çıraklık demek bir işyerinin sorunlarını dolu dolu yaşamak demek. Bir iş yerinde çırak hem temizlik yapar hem çay söyler hem patronun kahrını çeker kalfaların kahrını çeker hem de müşteriden fırça yer. Biraz önce dediğim gibi iş sorunlarını dolu dolu yaşayan. Çıraklık profili şudur halk dilinde çırak şu kapıdan girdikten sonra marabadır her şey ondan sorulur. Eskiden 7, 8 çırak vardı. Başta sabah temizlike başlanırdı. Her kalfanın yardımcı çırağı vardı. Çünkü eskiden gelenek şöyleydi ilkokulu bitirdiğin zaman baba bakardı okumayacaksa bir mesleğe verirdi, bu bir kazançtı her ne kadar eksik de olsa çocuğun açığını kapatıyordu”(52 Yaşında, Batman, Evli, 2 çocuklu).

Çıraklığa başlama yaşı ilkokulu bitirdikten sonradır. Usta erkek terziler, çıraklıklarını aynı usta bazen başka ustalar yanında 18 yaşına, hatta askere gidene kadar sürdürmüşlerdir. Ustalara göre, erkek terziliğinde parmak yüzükle bağlanmadan yahut çıraklık yapmadan kalfa ve usta olunmaz. Çıraklık, terziliğin can suyudur. Çıraklıktan yahut çekirdekten yetişme terzilik dönemi, makineleşme, okullaşma ve çıraklık eğitim oranlarının artması, yeni nesil ailelerin ve onların çocuklarının çıraklık deyince bir sanat-meslek öğrenmek yerine çabucak para kazanma arzusu, konfeksiyon ve hazır giyim sektörünün yaygınlaşmasıyla sona ermektedir.

⁷ Beden teknikleri derken, bir insanların bir toplumda geleneksel olarak bedenlerini işleme, bedenlerinden faydalanma, bedenleri ile gerçekleştirdikleri her türlü eylem ve hareket usulleridir (Maus, 1934/2005 : 467-88).

⁸ Terzi dükkânındaki aletler yüzük, ütü yastığı, kambur, makas, kömürlü ütüler, kesim masası, prova tahtası-mankeni, pedallı dikiş makineleridir. Kamburun, pantolonun cep yanlarının ceket yanlarının dikişini açmada, ceket salfaturasını, diğer bir deyişle ceketin kumaşının kaymaması için yapılan içten sırlama işleminde kullanılan bir alettir. Ütü yastığı ceketin kolunu ve bedenini ütülemede işe yarayan bir başka alettir. Prova tahtası-mankeni hem ürün teşhir maçı, hem de belirli beden ölçülerinde üretilen ürünlerin provasının yapıldığı bir alettir.

“Bir dükkânda en az 4, 5 çırak olurdu. O çıraklar gelip pantolon paçalarını maçalarını overlook yapacak taa ki kalfa olana kadar, eli makineyi tutana kadar, eli makineyi tuttuktan sonra kalfa olurdu. Şimdi eskiden bu terzilik mesleği altın bilezik derlerdi ve herkes çocuğunu terziye koymak isterdi. Çırak kalfa yetiştirmek çok oluyordu. Ne zamanki bu hazırlar çıktı kimse çocuğunu mesleğe vermiyor. Şimdi çocuğunu veren yok meslek öldü. Şimdi, kardaşıma, fıkra gibi bir şey anlatacağım. Zamanında eskiden adamın bir tanesi eskiden getiriyor ustaya diyor ki, usta diyo ne olur benim şu oğlanı diyor eti senin kemiği benim, eskiden öyle derlerdi. Yani eti senin kemiği benim dediği, hani gündüz senin evladın dövebilirsin kulağını çekebilirsin, dövebilirsin gündüz benim değil senin evladın, gece benim evladım, yani o usta kendi evladı gibi çırağı kendi evladı gibi yetiştirirdi. Usta diyor ki 5, 6 tane çırak var diyor, ya usta bunu da yanına al yetiştir diyor, bir sanat sahibi olsun diyor, usta da kıramıyor, tamam diyor, oğlum ver orda yüzüğü yüzük var diyor, yüzük dediğimiz şu, çocuğa diyor ki ver oğlum yüzüğü makinenin orda, çocuk arıyor arıyor bulamıyor yüzüğü, usta bak makinenin tepesinde yüzük var diyor, çocuk gene arıyor arıyor bulamıyor, usta diyor ki oğlum bak ha şurdaki yüzük, çocuk diyor ki usta bu yüzük değil ki, şey bu altın yüzük değil ki, hani eskiden derlerdi ya meslek altın bilezik, altın yüzük derlerdi eskiden, altın yüzüğü taktın mı bu mesleğe sahip olursun, öyle derlerdi eskiden çocukluğumuzun zamanlarında, çocuk diyor ki usta bu altın değil ki, oğlum bu altın altın, sen bunu bakır edemezsin oğlum diyor, çocuğun parmağına bu şekil takıyor, eskiden bizim parmaklarımız bu şekil bağlardı. Şu şekil bu parmak 1 hafta 10 gün 15 gün kalırdı böyle, niye kalırdı biliyormusunuz, yani iğneyi tutmasını alışsın diyerekten, yoksa tutamaz, şu şekil parmak alışıyor, usta diyor ki, parmağını bağlıyor, oğlum bak diyor bu yüzükle iğneden dike dike iğneden çırak olur kalfa olur usta olur bununla para kazanırsın bu altın yüzük bakır edemezsin, çocuk hevesleniyor tamam diyor, kalfa oluyor usta oluyor dükkân açıyor, dükkân açtıktan sonra hazır konfeksiyonlar çıkmaya başlıyor. Kalfa bakıyor ki ustanın kazandığı gibi kazanamıyor. Usta da yaşlanmış artık bırakmış mesleği bırakmış yaşlanmış, ustasına varıyor, eee eskiden sizin zamanınızda benim çıraklık dönemimde sen derdin ya bu yüzük altın, sen bunu bakır edemezsin, ben bu yüzükle çalışıyorum çalışıyorum para kazanamıyorum. Usta diyor, ah oğlum ah diyor, eskiden bu yüzük altın yüzüktü biz bundan para kazanırdık altın bilezikti, altın yüzüktü para kazanırdık, şimdi bakır oldu. Niye oldu usta, seri imalat çıktı ya eskiden bu parmakla iğneden kuyu kazardık. İğneden kuyu kazma bitti. Herkes seri imalat sanayi tipi makineler çıktı diyor, şimdi pedalla parayı kazanıyor. Seri imalat yapanlar için kazanıyor. Artık elle, emek vermeye, dikimle para kazanma bitti diyor. Fıkra bu.” (70 Yaşında, Urfa, Evli, 2 çocuklu).

Erkek terzi ustasının bu sözleri terzi dükkânındaki erkekler arasındaki hiyerarşide en alta yer alan çırakların yüzükle, el emeği göz nuru ile olan bağlarını ve terzilikte meydana gelen makineleşmeyi, serileşmeyi özlü bir şekilde göstermektedir.

Görüştüğümüz erkek terzi ustaların yanında sadece bir kişi çırak olarak çalışıyordu.. Bu çırak, Suriye'nin Halep şehrinden savaş nedeniyle göç etmiş 14 yaşındaki bir çocuktur. O, ailesine katkıda bulunmak maksadı ile mahallesindeki tanıdıkları vasıtasıyla erkek terzi ustasının yanına çırak olarak girmiştir. Kendisi berber olmak istediğini, babasının kendisini terziliğe verdiğini söyledi. Daha önce eşofman diken bir konfeksiyon atölyesinde çalıştığını orada çok hızlı işler yapıldığını, kendisine çok bağrıldığını aktardı. Ondan sonra ustanın yanına çırak olarak girdiğini, terzi dükkânında ilik açmayı, düğme dikmeyi, ütü yapmayı getir götür işlerini ve Türkçe konuşmayı öğrendiğini ifade etti. Ona göre terzilikte çırak demek ufak demek, usta olmak için pantolon dikmek, gömlek dikmek bir de el dikişi lazım. El işi ile hızlı geçilmediğini, el işi yapmadan terzi olunmayacağını dile getirdi.

Kalfalık Devresi: Çıraklığın Kemâl Nişanesi Halifelik

Usta erkek terzi esnafı çıraklıkta terzilik için elzem olan belirli beden tekniklerini ve el becerilerini yavaş yavaş kazanmaya başladıktan sonra, kalfalık devresine adım attıklarını ifade etti. Eskiden terzi dükkânlarında dört beş kalfanın bulunduğunu, usta tarafından verilen işleri, siparişleri vaktinde yerine getirmek için titiz bir şekilde sabahtan gece yarısına kadar çalıştıklarını, çıraklara terzilik terbiyesini aşıladıklarını ve ustaya halifelik⁹ yaptıklarını dile getirdi. Kalfalar, ustanın kesim yaptığı işlerin makinesini çekmekte, çıraklara refiklik etmektedir. Çıraklar, kalfaların elinin altında çalışmaktadır. Kimi çıraklar askere gitmeden önce, kimisi de askere gittikten sonra kalfalık nişanını almıştır. Kalfalık kademesi, terzilikteki el emeğinin önemli bir koludur. Kalfa, terzilik emeğindeki hiyerarşide çırak ile usta arasında yer alan, el emeği göz nuru işleri ustanın gözetiminde ve denetiminde yapandır.

“O dönemde çok müthiş bir disiplin vardı o dönemde ustamızın yanında konuşmazdık. Ancak bir şey sormak için halifeye derdik. Halife vicdanlıysa iyi davranırdı. Çıraktan daha iyi yetişene halife derdik. Sorun oldu mu ustayla, halifeye derdik. Bizim bölgede kalfaya halife deniliyor. Askerîye gibi, disiplin çoktu vallahi çoktu” (55 Yaşında, Bitlis, Evli, 3 çocuklu).

Usta erkek terziler, kendi devirlerinde erkek terzilerin her işi yapmaktan ziyade gömlek, ceket, pantolon, şalvar, manto vb. alanlarda ihtisaslaştığını aktardı. Kalfalar da erkek terziliğinin inceliklerini öğrenirken ya gömlek, ya pantolon, ya da ceket alanında marifetlerini geliştirmeye gayret etmişlerdir. Kalfalar, kumaş kesimi ve cekete kol takma dışında pantolon çatma, gömlek, ceket dikimi ile ilgili işçilik becerileri edinmiştir. Usta olmadığı vakit, kalfalar çırak ve dükkândan sorumlu olmakta, çırakların, işlerin idaresini üstlenmekte ve müşteriler ile ilgilenmektedir. Çıraklar ve kalfalar ücretlerini haftasonu özellikle de cumartesi günleri almaktadır. Ücretleri çok cüzi olmakta, kalfalar, çıraklardan farklı olarak, diktiği iş kadar parça başı ücret almaktadır. Ustalar, müşterilerin verdiği bahşişleri de çıraklara vermektedir. Usta erkek terziler, çıraklığa, kalfalığa gelir kazanç değil, bir meslek sanat olarak baktıklarını ve üç duvar arasında sabahın erken vakitlerinden gece geç vakitlere kadar çalıştıklarını beyan etti. Görüştüğümüz usta terzilere göre çırakların ve kalfalarının görgü ve terbiyesi ustalara bağlıdır. *“Kır atın yanında duran ya huyundan ya da suyundan”* misali ustanın huyu güzel ise çırak kalfanın da huyu ona uymakta, ona göre gelişmektedir. Ustalar çıraklık, kalfalık döneminde onlara babalık yapmaktan, onları kötü alışkanlıklardan irak tutmakta, kötü alışkanlıkları olan, hatta dükkâna çok sık ziyarete gelen ve kızların rahatsız ettiği kalfaları dükkândan kovmaktadır. Ustalar, çırakların ve kalfaların işine gücüne dört elle sarılması için usulüne göre hareket etmektedir. Çıraklar, kalfalar ustasına bir saygı silsilesi ile bağlanır, onunla çok samimi, yüz göz olmaz, ustasına laubalilik yapmaz. Usta, yüzük ile parmağını bağladığı çırağın, kalfanın ustasıdır. Kalfalar askerden geldikten sonra ya ustanın yanında kalmakta ya da ustasından icazet alarak ve helalleşerek kendine dükkân açmaktadır. Yeni dükkân açan kalfalara eski ustalar tereklerinden kumaş vermekte, müşterilerinin bazısını ona göndermektedir. Kimi kalfalar da ustasının dükkânını devralmaktadır.

“Şimdi biz ustamızdan usta bize müşteriye nasıl karşılayacaksın onu öğretir dükkânda kalfanla nasıl geçineceksin onu öğretir işte bunları söylüyorlar, işini gelecekte daha iyi daha temiz yap onu öğretir. Yani başarılı olman için iyi öğrenmen lazım. Yani eğitim alıyorsun işte öğrenci gibisin. Biraz zordu, ustadan bilgi almak zordu. Kolay kolay vermiyorlar, o sizin mücadelelerinize bağlı. Benim ustam 83’de Amerika’ya gitti. Bunlar İstanbul Terzilik Tekamül Enstitüsüne gittiler, kurs gördüler. Evet, Hikmet Mercan’dan bilgi almışlardı. Onun metod kitapları vardı. Bunları da metod kitaplarına bakarken görürdüm. Ben çalışıyordum ya ben yani derdim, bu kitabı alım de ben acaba alsam da ben öğrensem, ama alamıyorsun, ustaya ya bu kitabı bana ver diyemiyorsun. Yani eskiden öyle bir şey vardı, soramıyorsun. Tabi yıllar geçti artık anladım usta Amerika’ya gidecek, terzilik sınavını kazandılar

⁹ Osmanlı zanaatkârlarının tarihsel resmini ortaya çıkaran Suraiya Faroqhi, zanatkaar örgütlenmesindeki emek hiyerarşisindeki kalfanın aynı zamanda halife olarak adlandırıldığına işaret eder (Faroqhi, 2011 : 121).

Amerika'ya gidiyorlar. Sınavla gittiler. Amerika'da bir fabrika'da çalıştılar. Ben iki kişinin yanında çalıştım. Onlar Mersin'liydi. Mersin'in yerlilerinden. Ben onların yanında çalışmıştım. Bu dükkânı devraldım ben. Usta gidiyor ya devraldım. Çekmeceleri falan topladım, kitabı gördüm orda, dedim bu kitabı ben alıyorum usta dedim. Kitabı aldım ben. O kitabı, hâlen bendedir Mercan'ın, o erkek terziliği üzerinedir. Ben birebir aynısını çalışıyorum onun. Onu okuyarak öğrendim yani. Sürekli iş keserken açardım, böyle okurdum onu böyle, genelde biz de ceket işi zordur. Yani onları okuya okuya okuya o bilgim var, metod bilgim var. Hikmet Mercan kitaplara dökmüş yani diyor ki bakın bunu böyle yaparsanız misal konfeksiyon olur, böyle yaparsanız sipariş olur, insanların diyor, işte az önce de dedim kamburu vardır omuzu düşük vardır, böyle keserseniz olur, size zorluk çıkmaz diyor. Bunları öğrendik. İşimizi kolaylaştırdı gerçekten. Terzilikte çalışanlar çoğu kötü davranıştan uzak kalıyorlar. Kötü alışkanlıklardan kumardan, içkiden. Ustanın yanında sigara içemezsin biz çay bile içemedik. Ama şimdi çalışan biri olduğunda ben doldurup getirip veriyorum. O zamanlar bunlar yoktu. Mesafe vardı, sorumluluk vardı. Çıracak kalfaya, kalfa ustaya karşı sorumluydu. Askerlik gibi bir sistemi vardı, şimdi yok. Bizlerde onun etkisi hâlâ var" (58 Yaşında, Adıyaman, Evli, 2 çocuk).

Erkek terziliğinin erdemlerini, inceliklerini öğrenmek ve kazanmak için en temel asgari koşul, çıracak kalfa usta arasındaki hürmet silsilesini sürdürmek ve dükkân değiştirmemektir. Ustanın denetimine, gözetimine râm olmak, ustanın talimatlarını gönül ferahlığı ile yerine getirebilmedir terziliğin düsturu.

Ustalık Devresi: İşinin Pîri

Görüştiğimiz erkek terzi ustalar, askere gidip geldikten sonra ustasından icazet alarak, helalleşerek kendi dükkânı açtığını, kendi gelirini kazanmaya başladığını belirtti. Usta terzilere göre, terzilikte ustalık, biçki yapmak, kumaş kesmek, yüzük ve iğne ile el işi yapmak, vücut ölçüleri, huyları suyları hayli farklı olan müşterilere kumaş, model beğendirmek, ölçü almak, prova yapmak, müşterileri, dükkânı idare etmek ve terzilik görgüsünü, bilgisini çıracaklara ve kalfalara intikal ettirmektir. Usta, yıllar içinde yaptığı her iş ile işlenmiş, sırlanmış vasıflı bedendir. Usta "öğretmendir, usta annedir, babadır, kardeştir, arkadaştır her şeydir". Terzi iğnesi, yüzüğü olmayan, çıracaklık, kalfalık yapmayan terzi olamaz. Ustanın ustalığı, çıracaklığı kalfalıdır. Terzilik hem beden işi hem de zihin, göz, el ve metod işidir. Terzilik, aynı zamanda hitap ve disiplin işidir. El ve el işi terzinin aynasıdır. Elbette "terzilikte ustayım demek çok zor, bir eğitim bir alt yapı, sabır gerekli, terzi eli uz, yani güzel yetenekli, hünerli olmalı gözü kadar. Akli başında olacak akli gözünde olmayacak. Gözü gördüğü zaman akli çalışan değil, göz görmeden de akli çalışan kişidir usta". Terzi ustasının sermayesi sanatı ve ahlâkıdır. Hem sanat, işçilik hem de ahlâkla, esnaflıkla usta olunuyor. Usta çıracak ve kalfa yetiştirir. Lafla, makine ile değil, el işi göz nuru ile ustalığa ulaşıyor.

Eskiden 12 yıllık vergi mükellefiyeti olan terzi ustaları, kalfalarına ustalık belgesi vermiştir. Ancak, bu gelenek daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir. Halk eğitim yahut çıracaklık eğitim merkezine devam edenler şimdilerde Millî Eğitim Bakanlığı'ndan kalfalık belgesi alabiliyor. Ustalık terziliğin püf noktalarını kavramayı, el pratikliğini, sipariş verilen kumaşı bozmadan ziyan etmeden dört dörtlük hazırlamayı, hiçbir zaman tevazuyu elden bırakmamayı, sürekli öğrenmeyi, öğretmeyi ve uygulamayı içeren bir devredir. Ayrıca, işe, çıracaklara, kalfalara, müşterilere, dükkâna ve geçmiş ustalara mesuliyeti artan bir devredir de. Ustalık, terzilik görgüsünün ve aynı zamanda çırağa, kalafaya, dükkâna göbek bağıyla bağlılığın da bir ifadesidir.

"Vallahi usta çıracak ilişkisi her zaman önemlidir. Birine var ya ekmek parası kazanmasını öğretiyorsun yaa, onu öğrettiğin zaman var ya usta mutlu oluyor aslında müthiş mutlu oluyor, niye birini şeye hayata kazandırmışsın yani. İnanın meslek hayatımda belki 20 kişi yetiştirmişimdir. İşyerlerimiz bedeva üniversite ustalarımız da bedeva üniversite idi. Çıracaklıkta vefa aranır. İş öğrendikten sonra hemen kaçtı ustayı yıpratır. Eskiden ahilik vardı.

Ustan senin her şeyindir. Usta, sen kaç para verecen diyor şimdikiler. Terzilikte iki önemli nokta var. İşi öğrenmek ve kesimi öğrenmek. Önce sabrını öğrenececeksin. Ben size ne dedim, sabrını öğrenmek demek, şunu söylüyorum, öyle gün oluyor ki, ben buradan giderken bakıyorum sadece kapıdan girmişim yaa, bi de çıkıyorum anladın mı? Hiç kapıdan çıkmamışım, 20 metre dükkânın içerisinde uğraşmaktan, var ya kapıdan çıkmamışım” (67 Yaşında, Tarsus, Evli, 2 çocuk).

“Esnaflıkla sanatkârlığı beraber yürütüyorsun. Hem esnafsın hem sanatkârsın. Bir eğitim alıyorsun çalıştırdığına da eğitim veriyorsun. Çünkü bu işi öğrenmeden yapamaz yani. Metoddur yani terzilik öyle gelişi güzel çalışılmaz. İnsan ölçülerinin metodunu çalışıyorum. Her beden kendi ölçüleri vardır. Birim ölçülerine göre kesersin. Öyle çalışıyoruz yani. Şöyle hem müşteriyi iyi analiz edeceksin göreceksin vücut hatlarını hem ölçün çok iyi olacak, bizde iki ölç bi kes derler. Yani bunlar çok dikkat şeylerdir yani ölçü almak çok önemlidir. İkincisi kesim çok önemli. İyi bir gözlem vücudu yani müşteriyi iyi analiz edecek iyi göreceksin ölçüyü alırken yani bu müşterinin omuzu düşük mü, bu müşteri kambur mu, bu müşterinin beli ince, basenleri geniş mi yani bunları hep gözlemleyeceksiniz. Yoksa o iş düzgün çıkmaz. Tabi kumaşı masaya koyduğunuz zaman çizerkene müşterini düşünüyorsun, işte müşterinin fiziği budur ona göre çiziyorsun. Hep iyi çıkmasını istersin o işin düzgün olmasını isteyerek çalışırsın. İşte şimdi dediğim kişiler bu işi para kazanmak için yapıyorlar. Biz de o da yok. Biz hem işimizi düzgün yapalım o kişiyi kazanalım hem paramızı alalım. Bizim ustalığımız o ama şimdilerde o yok ben sadece para kazanayım bundan ne yaparsa yapsın isterse olmasın. Bunu üretiyorsan buna karşı sorumluluğun olmalı. Çünkü siz kumaşı alıyorsunuz ona para veriyorsunuz getiriyorsunuz buraya zaman harcayıp ölçü veriyorsunuz. Bana teslim ediyorsunuz ben de onu bilinçli bir şekilde güzel bir şekilde size teslim etmem lazım bunun bilincinde olan bir insan zanaatkâr ustadır. Bunu taşıyorsa zaten zanaatkâr değildir. Bunu bilmesi lazım ben bunu hâlâ söylerim ama şimdikiler anlamıyor” (58 Yaşında, Adıyaman, Evli, 2 çocuk).

Terzilere göre terzilikte ustalar, çıraklar, kalfalar, kumaşlar, müşteriler arasındaki münasebetler ve yapılan işlerin hemen hemen hepsi bitmeyen bir öğrenme ve gelişme metodudur. Çıraklık kalfalık ustalık devresi binbir zahmeti, çileyi ve güzelliği içeren bir yolculuk ve sönmeyen bir ocaktır. Ustalar, terzilik ve esnaflıkla ilgili geleneklerini ve dükkânını çıraklarına kalfalarına ilettiği müddetçe bu meslek yaşayabilmektedir.

Usta Erkek Terzi Esnafı ve Toplumsal Tadiller

Görüştiğimiz usta erkek terziler, terzilik mesleğinin konfeksiyon ve hazır giyimin, alışveriş mağazalarının ve kredi kartının yaygınlaşmasıyla çekirdekten yetişme, bir başka deyişle çıraklık, kalfalık ve ustalık süreçlerini tecrübe etmiş, dükkânında kumaş bulunduran ve müşterilerine kumaş öneren tüccar terzilere rağbetin yavaş yavaş azalmaya başladığını ve işlerinin durgunlaştığını beyan etti. Çıraklık kalfalıktan yetişme el işçiliği yapan terzi yerine parmak bağlanmadan ve iğne ile el işi yapmayan makineci ve tadilatçı terzilerin çoğaldığına işaret etti. Çırak bulunmadan bu mesleğin yürütülemediğine, konfeksiyon, hazır giyim ve tekstil sanayinin, makineleşmenin cazipliği ve ucuzluğu ile terzilik mesleğinin tadilatçılığa dönüştüğüne sık sık değindi. Eskiden sökülük, tadilat işlerinin bedava olduğuna, şimdi sökülük ve tadilatla ev geçindirildiğine ve aile bütçesine katkı yapıldığına dikkat çekti. Müşterinin kepeneğin arkasında olduğunu, tekkeyi-dükkânı vaktinde açıp kapayanın ve tekkeyi sebatla bekleyen çorbayı içtiğini dile getirdi. Terzi dükkânının üç tarafı duvarla çevrili bir hapisane veya tekke olduğundan çırağın, kalfanın, ustanın iş disiplini ve idaresi ile dükkândan çıkmadığından, usta terzinin bir yerden bir yere göçse bile yüzüğünün cebinde, iğnesinin başında olduğundan söz etti. Erkek terzilere göre ustanın gözü, bakışı hem iş hem ahlâk kazandırmaya yeterli idi. Eski erkek terzi ustaları dükkânlarında hâlâ ustalarını görüyor gibi çalışmaktadır. Mesleğine, işine ve

müşterisine saygısından¹⁰ yaptığı işte üşenmemekte, işçiliğin, malzemenin hakkını vererek ve işini severek yapmaktadır. Her meslek grubundan insan ve müşteri de terzilik mesleğine hürmetli idi.

“Meselâ benim iyi hatırladığım bir şey var ilk çıraklığa başladığım dönemlerde terzilik çok iyi bir meslekti. Mesleki olarak bir kere terzilikten ziyade terzi esnafı olan bir insanın çok itibarı vardı. Meselâ ustamın bir arkadaşı vardı, terzinin üzerinde iplik eksik olmaz genelde üstünde iplik olur, bazen üstüne mahsus iplik yapıştırır, dışarı çıkarken beni dışarda terzi zannetsinler o kadar şeyi vardı yani. Ama şu anda çok fazla yani sanatın çok bir şeyi yok yani insanlarda. Bir de benim yaşadığım bir şeyi sizinle paylaşayım. Bir avukatımız vardı tanıdığım. Bir müşteri olarak bir gün bir şeyle ilgili yazıhanesine gittim. 70 yaşındaki adam kalktı beni kapiya kadar uğurladı dedim abi beni mahcup ediyorsun yani ben giderim dedim. Yok dedi ben sana saygı duyarım dedi Ben dedi çenemle para kazanıyorum dedi sen göz nurunla para kazanıyon dedi. Onun için hiç unutmuyorum. Yani o adamın o yaşına göre bana sanatımdan dolayı bana saygı göstermesini hiç unutamıyorum” (58 Yaşında, Kayseri, Evli, 3 çocuk).

Eskiden her meslek grubundaki erkeklerin terziye uğradığını, takım elbise, gömlek, pantolon, şalvar ve hatta içlik bile diktirdiklerini aktardı. Zengin, fakir her kesimden erkek müşterinin bulunduğu bir mekân olan terzi dükkânında, erkeklerin giyim ile ilgili ihtiyaçlarını tedarik ettiğine, kumaş beğendiğine ve sohbet ettiğine işaret etti. Usta erkek terzilere göre bir de bir kumaş hediye, okuntu¹¹, yani düğünlere davet edilirken verilen ve bohçaya konan gömleklilik, takımlık kumaşı gelmiş erkekler, bu kumaşı değerlendirmek için terziye gelirdi. Terzilikte el işçiliği ile kumaşın vasfı da önemlidir. Müşterilerin ölçüleri defterlere kaydedilmekte ve saklamaktadır. Son yıllarda genç kuşak erkekler, yeni nesil erkekler el işçiliğine ve provaya dayanan evladiyelik ürünlerin üretildiği terzi dükkânlarına uğramak yerine hazır giyime yönelmektedir. Kumaş imalatındaki değişimler, Çin malı sentetik, naylon kumaşların piyasada süratli bir şekilde yaygınlaşması ile müşteriler hem kumaşa hem terziye rağbet etmemekte, mağzalardaki hazır konfeksiyon giyimleri kredi kartı ile taksitle almaktadır. Polyester ve naylon kumaş “ütü içmemekte”dir. Bununla birlikte inkar edilmemesi gereken bir husus, yaşlısı da genci de şimdilerde konfeksiyon düşkünü olsa da hazır da alsalar sipariş yaptırırsalar da yine terziye uğramaktadır. Zira her bedene konfeksiyon, fabrikasyon uymamaktadır. Pavyonlarda çalışan, konfeksiyon ve hazır giyime alışkın olmayan erkekler de terzilerin müdavimleridir.

“Çok emek isteyen bir meslek ama ben severek yapıyorum. Bu mesleğimle çocuklarımı okuttum bu mesleğimle ben insanları tanıdım bu mesleğimle kişileri tanıdım. Şimdi bir esnaf yanlış anlaşılmasın sözüm bir üniversite mezunu gibi bir durumdur. Çünkü hayatın her şeylerini yaşıyorsun. Kişileri öyle iyi tanıyorsun ki yüzüne gülüp arkandan kuyu kazanları mı dersin senin iyi yönle arkadaşlık yapmak isteyen mi dersin neler geliyor insanın başına esnaf meselâ öyle bir şeydir ki mahallenin çoğu kişinin bende sırrı vardır. Gelir bana açılır. İşte bunu saklamaktır mahallede bir esnaf olduğunu bir büyük olduğunu bilmektir gelip bir akıl danışıldığı zaman onun karşılığını verebilmektir. Meselâ benim yanıma gelen çoğu kişi diyor ki inan ben senin yanına geldiğim zaman psikiyatriye gitmeme gerek yok. Meselâ onun kafasına göre iniyorum çocuk olsun büyük olsun yaşlı olsun onun kafasına göre konuşuyorum. Şimdi iyi giyinmesini bilen terziye gelir. Ama şimdi iyi giyinen kişi kalmadı. Şimdi bizlerde bir takım elbiseyi hazırlamak için 15 gün önce terziye götürürler 3 prova vardır 3 prova sonrası teslim ediyoruz ama bedene göre veriyoruz. Şimdi kamburu ve kısa boyluları kaldı bize. Şimdi eskiden kot pantolon giyilmiyordu. Şimdi kot pantolona

¹⁰ Toplumsal hayatta saygının anlamı, saygı kılıfı, saygı kazanmanın ve kaybetmenin yolları için bkz. (Sennett, 2005).

¹¹ Düğüne davet edilirken verilen hediyelere okuntu adı verilmektedir. Bunlar düğün sahibinin gücü ölçüsünde ve kişilerin yakınlık derecesine göre elbiselik kumaş, havlu, çorap, mendil olabilmektedir. Okuntu geleneği için bkz. (Boyras, 2009: 87-96).

yüklendiler spor giyinmeye başladılar. Artık terzilik yavaş yavaş gitti diyorum ama şimdiden sonra yavaş yavaş geri gelecek gibi geliyor bana. Şimdi işte yaşlılar geliyor. Emekliler geliyor. Bu gün hafta sonu olduğu için arkadaşlar bir yere gittiler yoksa buralar dolar taşar. Emekliler gelir sohbet ederiz. Konuşuruz, gelmişimizi, geçmişimizi geleceklerimizi söylüyoruz. Kimisi evladından şikâyetçi kimisi hanımından şikâyetçi kimisi beyinden şikâyetçi işte böyle devam edip gidiyor. Esnaflık sohbettir zaten. Esnaflık şahsiyettir. Meselâ herkes ile haşır neşir oluyorsun. Dedim ya kişileri tanıyorsun. Esnaf olduğun zaman yalnız kalmıyorsun. Bizim mesleğimiz öyle bir şey ki insanlarla olduğunuz için yalnız kalmak olmuyor. Terziliğin en güzel yanları biz ölçüyle kesiyoruz ölçü alıp ölçüyle kesiyoruz şimdiki kalıpla kesiyor ve fabrikasyon olarak çalışıyor meselâ makinenin birisinde kol birisinden beden birisinden bilmem şey. Yapışkan tela kullanıyorlar ama biz kıl tela kullanıyoruz. Bizimki el emeği göz nuru. Ama onların ki öyle değil. Hazır elbiseler göz nuru değildir fabrikasyondur. Meselâ benim diktiğim cekette makina tek yanlarda ve astarların yanlarındadır. Öbür taraflar hep el emeğidir. El işçiliği çok” (70 Yaşında, Silifke, Evli, 5 çocuğu).

Erkek terziliğindeki hâsıl olan diğer toplumsal tadillerden biri de makinecilik ve tadilatçılık ile iş ve geçim yapılmasıdır. Çıraklık eğitim merkezlerinde 3 aylık 6 aylık kurslar ile parmak bağlanmadan ve iğne tutmadan makineci yetiştirilmektedir. Makineciler, Mersin Serbest Bölgesinde yer alan tekstil ve konfeksiyon firmalarında seri üretim bandında çalışmaktadır. Makinecilikten yetişme terziler, alış veriş merkezlerin etrafında dükkân açmakta ve mağazalarla anlaşarak hazır giyim müşterilerinin tadilat işleriyle uğraşmaktadır. Mahalle aralarında dükkân açarak tabelasında terzi tabirini kullanmaktan hiç çekinmemektedir. Bu tür eğilimler mesleğin itibarını zedelemektedir. Kaçak, korsan, ruhsatsız dükkânların ve terzilerin niteliksiz bir şekilde hızla çoğalması ise “iş kırıklığına” yol açmaktadır.

“Biz de şöyle bir eğilim var her gördüğünüz tabelasında terzi yazan terzi değildir. Bunu yani bizim insanlarımız daha bunun bilincinde değil. Adam serbest bölgede gitmiş makinacılık yapmış, çıkmış dışarda bir dükkân açmış ama terzi yazmış, her şey yapılır yazmış bu yanlış, misâl bu terzi değil. Ne yazacak oraya ben tadilatçiyim yazacak. Onunla beni karıştırıyor. Misâl gidiyor ona pantolon yaptırıyor yapamıyor, adam çünkü serbest bölgeden hazır giyimden gelmiş, oysa bizler işin temelini biliyoruz. İşin temelinde varız, yani her şeyinde varız. Onun için bu işler karışık yani. Biraz karıştı yani. Gönül rahatlığıyla getirip siz pantolonuzu daralttıracaksınız, bol bir pantolonunuzu veremiyorsunuz çünkü bu tür insanlar çoğaldı terziyim diye açtılar artık insanların terziye güveni kalmadı. Gidim üzerime hazır bulayım diyor. Yani bundan dolayı da bizi etkiliyor bunlar yani” (58 Yaş, Adıyaman, Evli, 2 çocuk).

Usta erkek terzilere göre devlet politikalarını icra edenler kendi yağıyla kavrulan küçük esnafa özellikle de terziliğe gereken önemi vermemektedir. Vergi muafiyeti, çırak, kalfa yetişmesi ve bu mesleğin sürdürülebilirliği konusunda duyarsız davranmaktadır. Konfeksiyon ve tekstil firmalarını, hazır giyimi, ithalatçılığı, atölyeciliği, tadilatçılığı pekiştiren yaklaşımları terzilik mesleğini öldürmektedir. Kalıcı esnaf dışında, Mersin’de Suriyeliler haricinde, dükkân açan bulunmamaktadır. Açanlar kaçak açmakta ve vergiden kaçırmaktadır. Bu koşullar eşliğinde terziler sanat, esnaflık ve tadilatçılık işleri ile geçimlerini idame ettirmektedir.

Fotoğraf 1. Eski Bir Usta, Kalfa ve Çıraklarıyla Çalışırken

Fotoğraf 2. *Yılların Ustası Ceketini İşlerken*

Fotoğraf 3. *Usta Ceket Astarı Keserken*

Fotoğraf 4. Usta Ölçü Alırken

Fotoğraf 5. Halepli Bir Çırak

Fotoğraf 6. *Yılların İğneliği*

Fotoğraf 7. Kambur

Fotoğraf 8. Ütü Yastığı

SONUÇ

Bu çalışmada, ihmal edilmiş ve görmezden gelinmiş bir alan olarak erkek terzilere yer verilmiştir. Mersin’de Akdeniz ilçesine bağlı Camişerif muhiti civarında hizmet veren 20 usta erkek terzi esnafı ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. Alan çalışmasının verileri usta erkek terzilerinin sosyo-demografik özellikleri, terzilik mesleğine girişleri ve bu meslekte yol alışlarını ortaya çıkarmaktadır. Alan çalışmasını yürüttüğümüz usta erkek terziler ve dükkânları Türkiye’de terzilik mesleğine ve bu mesleğin icra edilmesine eşlik eden insan yetiştirme, maddi kültür ve değer modellerine, çıraklık, kalfalık, ustalık koşullarına ve Türkiye’de yaşanan toplumsal değişmeye ilişkin önemli noktalara işaret etmektedir. Bunlar, ailesi çiftçilik ile geçinen, çok kardeşli Mersin’e göç etmiş ve taşralı delikanlıların okula gitmek yerine eti senin kemiği benim anlayışı ile bir usta yanına teslim edilerek, çekirdekten yetişme terzi yahut çıraklık, kalfalık ve ustalık devresinden geçerek bir iş ve hizmet sürecine dâhil olmalarıdır. Usta erkek terziler, çıraklık, kalfalık devresi boyunca hem el emeğinin göz nurunun inceliklerini, hem da bu ustaları, kalfaları, müşterileri ile kendini titizlikle, sabırla işlemeyi, dükkândaki işlere, müşterilere katlanmayı ve onları idare etmeyi öğrenmiştir. Onlar, okulsuz, diplomasız insan yetiştirme modelinin son güzide numuneleridir. Çıraklık, kalfalık devresini binbir zahmet ve çile çekererek bir iş, sanat erbabı olmaya ve topluma hizmet etmeye kendilerini adanmışlardır. Konfeksiyon ve hazır giyime rağmen, hazır giyime meyyal olmayan bazı erkeklere el emeği göz nuru işler yapmaktadır. Son yıllarında dükkânlarında çırak yetiştirmemekte, daha ziyade tadilatçılık yaparak, mahalle sakinleri ile sohbet ederek makine başında günlerini geçirmektedir. Usta erkek terziler yıllar içerisinde işlenmiş bilge bedenleri, dükkânlarındaki alet adevat, el işleri ile Türkiye’de yaşanan değişmelere ilişkin çok şey söylemektedir.

KAYNAKÇA

- Baysal, Ş. (1942). *Türkiye’de Terzilik*. Ankara: Alâeddin Kırıl Basımevi.
- Burcu, E. (1997). *Çırak ve Kalfa Gençlik Alt Kültür Grubu Hakkında Sosyolojik Bir Araştırma*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bourdieu, P. (2015). *Dünyanın Sefaleti*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Boyraz, Ş. (2009). “ ‘Okuntu’dan’ Davetiyeye Bir Dönüşümün Anatomisi”. *Millî Folklor*, 21(84), 87-96.
- Develi, H. Ş. (2008). *Dünden Bugüne Mersin (1836-2008)*. Mersin: Mersin Büyükşehir Belediyesi.
- Faroqhi, S. (2011). *Osmanlı Zanaatkârları*. (Çev. Zülal Kılıç). İstanbul: Kitapyayınevi.
- Genç, M. (2000). “Osmanlı Esnafı ve Devlet”, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 293-307.
- Güldiken, N. ve M. Çağlayandereli (1997). *Ortakent Esnafı Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma: Sivas Örneği*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Himam D. ve E. T. (2014). “Erken Dönem Cumhuriyet Dönemi Terzilik Kültürü ve Ulusal Maddi Kültürün İnşası”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 10(20), 221-254.
- Karakışla, Y. S. (2014). *Osmanlı Hanımları ve Kadın Terziler (1869-1923)*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Karayaman, M. (2009). “İzmir Terzi Mektebi”, *Türk Kültüründe Terzilik, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, Yıl 1, Sayı 2/2*.
- Mauss, Marcel (1934/2005). “Bedensel Teknikler Kavramı”, *Sosyoloji ve Antropoloji*. (Çev. Ö. Doğan), Ankara : Doğu Batı Yayınları, 467-88.
- Sennett, R. (2005). *Saygı: Eşit Olmayan Bir Dünyada*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2009). *Zanaatkâr*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tezcan, H. (1992). *19. Yy. Sonuna Ait Bir Terzi Defteri*. İstanbul: Sadberk Hanım Müzesi.
- Ülkü, C. (2004). “Mersin Mersin”, *Sırtı Dağ Yüzü Deniz: Mersin*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 191-211.
- Yarcı, G. (2009). “Osmanlı Polis Kıyafetleri ve Müteahhit Terziler (1908-1923)”, *Türk Kültüründe Terzilik, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, Yıl 1, Sayı 2/2*.
- Yaman, B. (2008). *Osmanlı Saray Sanatkârları: 18. Yüzyılda Ehl-i Hiref*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.